

AZ ÉLET KAPUJA SZEGEDEN

Megjegyzések a Dömötör-torony kapujának szimbolikájához

2013 Herczeg Ferenc (1863–1954) születésének 150. évfordulója. Az író-fejedelem legfőbb műve a '20-as években többször Nobel-díjra jelölt *Az élet kapuja* című történelmi regény, amely az 1904-ben megjelent *Bizánc* című tragédia történelemszemléletével mutat rokonságot.¹ Az emberi hibák, mulasztások ellenére Isten a történelem ura.

Példákkal igazolható, hogy a '20-as, '30-as évek szóhasználatában Szegeden is elterjedté vált az élet kapuja kifejezés.² A verseci születésű, sváb származású író már gyermekkorától sok szállal kötődött Szegedhez, mint egykori piarista diák. Számára itt nyílt meg a magyar élet kapuja, mivel Szegeden vált lélekben magyarrá. A Szent Dömötör templom és a gimnázium – a későbbi Dóm és a tér – volt az a hely, ahol tanult, és ahol részt vett szentmiséken, istentiszteleteken.

A barokk templom elbontása során került elő az a ma is álló középkori torony, amelynek kapuját Rerrich Béla építész (1881–1932) – *a magyar újjáépítés korszakának egyik jeles alkotó egyénisége*³ – 1931-ben – életének 50. évében – az Élet Kapujának nevezett el. A torony keresztelőkápolnává lett kialakítva, a kapuhoz a szegedi vár bontása során előkerült középkori köveket használták fel az *Agnus Dei* ábrázolással együtt. Kívül, a város felőli oldalon állt Zala György, a Nemzeti Megújulás emlékműve, amely Horthy Miklós 1919-es fogadalomtételét ábrázolta. A torony felső részében Rerrich Béla Szent Imre galambjainak alakított ki helyet.⁴ Fontos még megemlíteni, hogy a torony borostyánnal

1 Horváth János: Herczeg Ferenc. In *Irodalomtörténeti Közlemények*, XXXV. évfolyam III-IV. füzet, a Magyar Tudományos Akadémia Kiadása, Budapest, 1925, 168.; A tragédiát 1936 és 1939 között minden évben előadták a Szabadtéri Játékokon. V.ö. Sz. Simon István: *A Játékok krónikája*. Szeged, kiadja a Szegedi Szabadtéri Játékok Igazgatósága, 1983, 127–128.

2 Hóman Bálint: *A Hősök Kapuja* (1937). In Hóman Bálint: *Művelődéspolitikai*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1938, 628–629.

3 Kertész K. Róbert: Rerrich Béla. In *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932. 1.

4 Gróf Klebelsberg Kunó: *A szegedi gondolat*. In *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932. 5.; Sz. Szigethy

volt befuttatva, amiről az '50-es években készült képek is tanúskodnak. A Dömötör-torony kapujának kivitelezésével és a Trianoni kapu⁵ melletti Pieta szobor⁶ elhelyezésével fejezte be szimbolikusan Rerrich a Dóm téren megkezdett munkáját.

A regény és a kapu, ill. a regény és a tér kapcsolatával eddig senki sem foglalkozott. Jelen dolgozatunk Herczeg Ferencről és a Dömötör-torony kapujáról szól.

A kapuról elsőként az *Új Idők*-ben olvashatunk, amelynek főszerkesztője maga Herczeg Ferenc volt.⁷ Az év folyamán a *Szegedi Szemlé*-ben is írtak még a kapun kialakított szimbólumokról,⁸ majd 1932-ben jelent meg – már Rerrich Béla halála után – *A szegedi templomtér* című könyv, melyben leírás nélkül többször említés történt az Élet kapujáról. A háború után Herczeg Ferenc művei indexre kerültek,⁹ az író a Hortobágyra deportálták, így talán érthető, miért nem foglalkozott senki a kapu, a regény és a tér kapcsolatával. A toronyról ekkor távolították el Zala György munkáját is, amely egykori létezéséről egyébként semelyik háború utáni könyv sem beszél. Mintha nem is létezett volna...

Az 1957-es *Szegedi kalauz* a Beloiannisz tér (Dóm tér) kapcsán egész hosszan írt a Dömötör-toronyról, még a kapu neve is elhangzik.¹⁰ Ez a kiadvány a kor szokásának megfelelően értelmezte mindazt, ami 1919 után Szegeden történt. A könyv természetesen rendkívül torz képet rajzol a múltrol:

A Tanácsköztársaság bukása után Horthyék Szegedről származtatták az egész ellenforradalmat és népellenes, fasiszta ideológiájukat »szegedi gondolatnak« nevezték. Negyed-

Vilmos: Szeged múltja. In Szeged, Magyarország második városa. In *Szegedi Szemle. Városkultúra*, 1936. szeptember 30. IX. évf. 14–15. 191.

5 A püspöki palota átjáró tornyának vaskapuja nyitva van, hogy a közönség a Gizella-térről jövet az Eötvös-utca felé az árkádok alatt átmehesen, de minden év egyik napján, a trianoni béke aláírásának napján mindég zárva lesz. Rerrich Béla: Adatok a szegedi fogadalmi templom-térhez és a Nemzeti Emlécsarnokhoz. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, Szeged, 1930. december 24. III. évf. 25. szám, 19. A kapu jelentőségéről részletesen Horváth Gábor: „De minden év egyik napján... mindég zárva lesz...” Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához. In *Deliberationes*, 2011/2. sz. (IV.), 100–140.

6 Az egyházmegyei levéltárban megtalálható Rerrich Béla több levele, melyet a Pieta-val kapcsolatos terveiről, szándékairól írt a megyéspüspöknek. 1931. április 17-én Badenben kelt levelében ez olvasható: *A magam részéről itt a távolba, magányomban még mélyebben éreztem át a jó Isten iránti azt a hálát, hogy ilyen szép művet befejezhettem és így talán a Piéta elhelyezésének túlzott jelentőséget tulajdonítottam.* In Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 808/1931

7 Az *Élet Kapuja, a szegedi templomtér öregtorony művészi díszé...* (felvétel). In *Új Idők*, 37. évf. 2. kötet; 1931/43. 476.

8 *Szegedi Szemle*, 1931. május 15. 5.

9 V.ö. Takaró Mihály irodalomtörténet Száműzött magyar irodalom c. sorozatát Herczeg Ferencről: <http://www.youtube.com/watch?v=zemO01HdEAo>

10 Kiss Lajos – Németh István (szerk.): *Szegedi kalauz*. A TTIT Csongrád megyei szervezete megbízásából kiadja: Gondolat Kiadó, Szeged, 1957. 68–69. *A torony belsejében keresztelő kápolnát akartak berendezni. Falait Aba-Novák Vilmos freskói díszítik, amelyek a falnedvesség miatt megsemmisülőben vannak. A bejárati ajtó modern, kovácsolt vasmunka, 1931-ben készült és az Élet Kapuját szimbolizálja.*

százados uralmuk alatt mindent el is követtek, hogy Budapesttel a magyar proletariátus fellegvárával szemben Szegeden ún. nemzeti keresztény ellenközpontot hozzanak létre. Ennek megfelelően igyekeztek formálni a város szellemi, politikai arculatát. Elsősorban ezért telepítették ide a kolozsvári egyetemet és tették rövid idő alatt a »papok egyetemévé« és a sovíniszta uszítás egyik fontos központjává. Ezzel függnek össze a klebelsbergi ún. kultúrfölényre törekvő politika ama törekvései is, hogy Szegeden jelentős építkezésekkel »kulturális kirakatot« hozzanak létre (fogadalmi templom, klinikák stb.). A politikai reakció olyan légköre nehezedett a városra, amely még a Horthy-Magyarország általános viszonyaihoz képest is külön helyet biztosított Szegednek az elnyomás horthysta rendszerében. Ennek ellenére a kommunista mozgalom illegalitásban mindig élt Szegeden és a szegedi munkásság, különösen a szegedi nagy textilüzemekben, újra és újra szembeszállt a tőkéssekkel.¹¹

Bálint Sándor 1959-ben a Szeged városá-ban részletesen írt a toronyról, a lábjegyzetben még a Szegedi Szemléből származó leírását is közölte: *Az Élet Kapuja liturgikus jelképeinek sorrendje balról jobbra haladva*. 1956-ban restaurálták a tornyot, ekkor távolíthatták el a borostyánt is.¹² Egy 1972-es Szeged-ről szóló kiadványban a kapu neve nincs megemlítve, miközben értékes adatokat közölnek Rerrich Béláról, aki felszólalt a torony védelmében.¹³ Varga József 1976-ban, *A szegedi Dóm tér*-ben a Dömötör-toronyról külön fejezetben szólt. *A frissen vágott ajtónyílásba dekoratív – szintén a tér díszzeire utaló – kovácsoltvas kaput tervezett. Az ún. élet kapuját Bille János szegedi lakatosmester készítette el magas mesterségbeli tudással.*¹⁴ Varga könyvében részletesebb leírást is olvashatunk a kapuról a későbbiek során.¹⁵

11 Ibid. 21–22.

12 Rerrichnek ihletett munkája a Szent Dömötör-torony művészi restaurációja (1931), továbbá gyönyörű szimbólumokkal díszített vasajtájának modern terve, néhány középkori kőnek beépítése is. Az archaikus Agnus Dei-dombormű itt mintha a szegedi élet és munka szakadatlan folytonosságára, de ugyanakkor az európai kultúra ígézetére is emlékeztetne. Keresztelő kápolnává stilizált belsejében a keresztelőkút Weichinger Károly, a máris salétrommarta freskók pedig Aba-Novák Vilmos méltó alkotásai. A művészek valamennyien tisztelettel illeszkedtek az archaikus környezetbe, de ugyanakkor modern mivoltukból sem tagadtak meg semmit. Szeged városi rangjának ez a páratlan, ősi bizonyosságát legutóbb (1956) a Tervező Iroda hozta nemes, tartózkodó ízléssel rendbe. Bálint Sándor: *Szeged városa*. Képzőművészeti Alap Kiadó-vállalata, Budapest, 1959. 138.

13 A vizek és pásztorok patrónusaként tisztelt Demeternek Velencében 803-ban, Szegeden meg a XI. században emeltek templomot. A mai Dóm térnek jeles ékessége a Demeter-torony. *Fundamentuma és XIII. századi felső falai az ős-Szeged és az Alföld egyetlen és leghitelesebb krónikájának lapjai*. Vizek, tüzek, tatárok, törökök nyomait őrizte meg. Tóth Béla: *Szeged*. Budapest, 1972, Panoráma, 10.

14 Varga József: *A szegedi Dóm tér*. Szeged, 1976, Szegedi Nyomda, 28.

15 Sokkal kevésbé átgondolt az „élet kapujának” elhelyezése. A vaskapu figurális díszei az élet lefolyását mutatják be a keresztény liturgia szimbólumaival: az alfa, a kezdet és az omega, a vég között. E kétségtelesenül dekoratív és magas fémműves kultúrával megoldott mezőt viszont alul és felül egy-egy évszámmal zárta le a tervező Rerrich. Ennek lehetne ugyan pusztán díszítő szerepe is, azonban a restaurálás befejezését jelző 1931 évszám nagyon is reális funkciójú, ami miatt az 1272 évszámnak is hasonlóan jelentés-tartalmat tulajdoníthatunk. Ezt viszont nem támasztja alá semmiféle történelmi adat. Ibid. 30.

A kapu motívumait ismét közölte Tóth Attila 1993-ban a Szegedi Szemle alapján.¹⁶ Rövidebb tanulmány jelent meg a *Szeged* című folyóiratban Zombori Istvántól 2005-ben.¹⁷

Elmondható, hogy a rendszerváltás után sem változott a kapuról kialakult kép: csak kevesen ismerik Herczeg Ferenc munkásságát, ritkán írnak a kapuról, jelentősebb figyelem ma sem fordul ezekre az emlékekre.

A rendkívül szövevényes regény, mely egy vízió Magyarország jelenéről, jövőjéről, a forradalmak idején íródott, és már 1919-ben az *Új Idők*-ben közölték. A mű annak ellenére, hogy történelmi időkben játszódik, tele van aktualitásokkal, így az is kiérezhető, hogy mikor kezdte írni Herczeg a regényt. A második fejezetből arra lehet következtetni, hogy 1918 telén: *Enyhe, téli nap van, délben a ragyogó égboltozatról édes verőfény özönlik alá a szent városra*. A Tanácsköztársaság idejében Herczeg Ferenc vizsgálati fogságban volt. A forradalmi időkről szólva, gróf Bánffy Miklós *Egy erdélyi gróf emlékiratai*-ban megemlíti Herczeg Ferencet is:

A hétfői vacsoránál ültünk. Már több évvel a háború előtt a hét első estéjén ugyanaz a kis társaság gyűlt össze a munkanapok alatt Heinrich Gusztáv asztalánál, az Országos Kaszinó egyik földszinti különtermében. Herczeg Ferenc, Miklós Andor, Molnár Ferenc, Heltai, Ambrus és jómagam, a törzsvendégek; Papp Géza is mint „kültag” ellátogatott néha.

*Kellemes esték voltak ezek. Komoly irodalmi témák megvitatása, aktualitások inkább tréfás megbeszélése és persze jó „pesti” adomák, ezzel telt el nagyon gyorsan az idő ilyenkor. – A háborúval az irodalmi tárgyak és tréfás történetecskék lekerültek a napirendről. Már negyedfél éve a hadi események, majd legutóbb a nöttön-növő aggodalom foglalta el mindenki figyelmét... Bomlás és kínos kapkodás mindenfelé.*¹⁸

A regényben Bakócz Tamás esztergomi érsek 1512-es római látogatásáról, és az 1513-as konklávéval való részvételéről olvashatunk. A bíboros célul tűzte ki, hogy idős kora ellenére megszerzi Szent Péter kulcsait, a pápai címet annak érdekében, hogy egy keresztény ligát szervezve Magyarország számára megnyissa az Élet Kapuját megmentve az országot a törököktől, a biztos pusztulástól. A kíséretéhez tartozott a bíboros bizalmas unokaöccse, Vértesi Tamás, akit egy római nő, Fiametta, elárult, miután a bíboros minden titkát kiszedte belőle; Fiametta, Agostino Chigi, a Medici párt vezetőjének bizalmasa. Így, miután II. Julius pápa is tudomást szerzett Bakócz tetteiről, még halála előtt egy bullával akadályozta meg, hogy a „barbár” magyar bíboros pápává válhasson. Végül nem őt, hanem a firenzei Giovanni Medicit választotta pápává a konklávé. A ku-

16 Tóth Attila: *Szeged szobrai és muráliái. Tanulmányok Csongrád megye történetéből XX.*, Szeged, 1993, 343. 6. *Bárány keresztel (a kereszténység)*. Kereszténység helyett a kereszttség a megfelelő.

17 Zombori István: *A Dóm évszázada – II. A szegedi Dömötör templom bontása, 1925*. In *Szeged, 2005/17. évf. 2. szám, 48.*

18 Gróf Bánffy Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai*. Budapest, 2013, Helikon, 38.

darca után Bakócz, mint legátus elindult haza kíséretével, miközben arról töpreng, hogy ki lenne alkalmas a törökök elleni kereszties hadjárat vezetésére.

A műben elhangzik, hogy *Hol van nekünk ma egy Hunyadink?* Zdravec István ferences szerzetes, későbbi tábori püspök, a „szegedi Kapisztrán” volt a „szegediek” spirituális vezére a forradalmi időkben, aki Horthy Miklóst második Hunyadi Jánosnak, saját magát pedig második Kapisztrán Jánosnak tartotta. Neki tulajdonítható, hogy a Nemzeti Hadseregéből létrejött Magyar Királyi Honvédség védőszentje Kapisztrán Szent János lett.¹⁹ A kor Hunyadija tehát Horthy Miklós, a későbbi negyedik kormányzó, akinek emlékműve a Dömötör-torony város felőli oldalán állt a második világháború végéig.²⁰ A Nemzeti Megújulás emlékműve tehát Herczeg Ferenc művével hozható összefüggésbe.

A mű alapul szolgált a két világháború közti Magyarország fő törekvéseihez. Egy keresztény ligáról olvashatunk a regényben, melyhez hasonló 1927-ben létre is jött Magyar Revíziós Liga néven. Vezetője épp Herczeg Ferenc lett, aki a későbbi – békés – revízió módjáról, lehetőségéről is szólt már 1919-ben:

Kitűnt azonban, hogy Bakócz Tamás valamennyi uralkodó pártján áll. Ékes szavakkal magasztalta az ugráló eszű Maximiliánt, fiúi alázattal ajánlotta a szentatya szeretetébe a perfid veneziai signoriát, majd a megindulástól könnyes szemmel könyörgött neki, hogy béküljön meg a francia rablókkal. Amit mondott, az a béke és a szeretet himnusza volt.

És hogy kétkulacsosnak ne lássék, mindjárt hozzátette:

*– Mi, szegény magyarok, a pogányság siralomházában ülünk, mi nem engedhetjük meg magunknak, hogy perbe szálljunk keresztény testvéreinkkel, akiktől szabadulásunkat kell remélnünk.*²¹

Herczeg Ferenc, aki beutazta Európát²² – és természetesen Rómában²³ is járt – regényében viszonylag pontos képet rajzolt a városról. Jó helyismerettel rendelkezik, de időnként „hibákat” is ejt. A legszembeütőbb rögtön az első fejezetben feltűnik, amikor azt írja: *Óriás, néma gót palota, recés oromzattal, döllyfős kőtoronnyal...* Rómában a gótika szinte teljesen hiányzik. Amikor a középkor jellegzetes stílusa virágzott, a pápák Avignon-ban székeltek. Az ottani palota teljesen gótikus szerkezetű. Rómában egyedül a Santa Maria sopra Minerva, a domonkosok temploma épült ebben a stílusban; a

19 Cs. Kottra Gyöngyi: A Kapisztrán-kultusz és m. kir. hadsereg 1920–1945. In *História*, 2006/02. http://www.historia.hu/archivum/2007/0701_10.htm

20 Bővebben v.ö. Horváth Gábor: „De minden év egyik napján... mindig zárva lesz...” Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához. In *Deliberationes*, 2011/2. sz. (IV.), 100–140.

21 Herczeg Ferenc: *Az élet kapuja*. Pomáz, 2010, Kráter, 26–27.

22 *Azt hiszem, megfordultam Európa minden nevezetesebb helyén, csak éppen Hollandiában nem...* In: *Herczeg Ferenc emlékezései. A Várhegy; A gótikus ház. A bevezetőt írta és a szöveget gondozta: Németh G. Béla*, Budapest, 1985, Szépirodalmi Könyvkiadó, 317.

23 *Nászútra Athénbe és Rómába vittem a feleségemet. Az európai kultúrának ezt a két sarokpontját én már jól ismertem...* *Ibid.* 432.

templomról Herczeg is írt. A hely pontos ismeretére utal az a részlet a kilencedik fejezet elejéről, amikor a templomról megjegyzi, hogy *lépcsőjén váratlanul szembejött vele ő...*, mert a Minervának valóban vannak lépcsői. Az Örök Város a gótika korában vált romossá, amit a pápák a reneszánsz stílusban kezdtek meg újjáépíteni. Ezzel a megújítási szándékkal függ össze a Szent Péter bazilika elbontása is. Recés oromzatú, gótikus paloták tehát nem jellemzőek Rómában, annál inkább majd a Dóm tér környezetében. Herczegnek tudnia kellett, hogy a gótika nem jellemző Rómára... Talán azért, mert másra gondolt, amikor a gótikus (középkori) Rómáról beszél? A regény (22. fejezet) ismét a város méltatásával zárul, ez tulajdonképpen Herczeg Ferenc hitvallása. Hitvallás ez arról is, ami 1919-ben történt, és arról, ami az országra vár a jövőben:

Az örök város, amelyet hiába rázott már annyi titán keze, senki sem tudta megdönteni, mert gyökerei lenyúlnak a világ szívébe.

Alapos Róma-ismeretre utal az is, hogy említést tett a regényben *Pasquino*-ról, a *fej nélküli, csonka kőszobor*-ról, amely az utcán áll. Ez a szobor a leghíresebb a „beszélő szobrok” közül, mely 1501-ben került elő útépités alkalmával; valószínűleg Menelaosz tartja a halott Patrokloszt. Hamar kialakult az a szokás, hogy *ismeretlen kezek* éjszánkánként cédulákat helyeztek el a szobor környezetében.²⁴ Herczeg Ferenc leírása csak annyiban téves, hogy Pasquino nem fej nélküli szobor, hanem egy torzó nagyon sérült arccal.

Véleményünk szerint, amikor Herczeg a regényben Rómáról beszél, akkor Magyarország-ról is szól. Róma szabadsága és nagysága allegorikusan az egykori nemzeti királyságot jelenti. 1918-ban elveszítettük a háborút, majd kezdődtek a forradalmak, a királyság összeomlott. Úgy tűnt, hogy Magyarország nagy múltja ellenére elpusztulhat... Végül több száz év után függetlenné vált az ország, de csak részben, mert területét idegen csapatok szállták meg, alkotmányos rendje felborult. Az ideális állapot a Mátyás korabeli Magyarország, amiről többször írt a királyságról²⁵ Herczeg.²⁶ Azáltal, hogy a kapu neve a regény címe, ezzel tulajdonképpen Rerrich értelmezi is mindazt, amit a téren kialakított, amit a tér üzen. Szimbolikusan az integer Magyarország jelenik meg történelmünk nagyjainak, a Dóm homlokzatán látható Magyarok Nagyasszonyának és az ország vármegyéinek címerinek köszönhetően. Mindezek arról tesznek tanúbizonyságot, amiről Herczeg írt: Magyarország – a királyság – örök, annak ellenére él és létezik, hogy történelme során már többször is megpróbálták elpusztítani, de mindig feltámadt. A feltámadás jelképe a kőbárány a kapu timpanonjában és a Pieta szobor a

²⁴ Pasquino. In *Enciclopedia di Roma. Personaggi, curiosità, monumenti, storia, arte e folclore della Città Eterna dalle origini ai nostri giorni*. A cura di Claudio Rendina, volume terzo, Roma, Newton & Compton editori, 2005, 887.

²⁵ A legitimista Herczeg Ferenc a szabad királyválasztókhoz tartozott. V.ö. Békés Márton: A legitimizmus és a legitimisták. In *Rubicon*, 2009/1-2, 66.

²⁶ 1917-ben Herczeg Ferenc ezt írta a királynőről a Koronázási Albumba: *Aki trónon ülve szerette a mi népünket, az mindent elérhet nála; amely koronás fő megbízik a magyarságban, ahhoz hű marad mindhalálig*. In *Koronázási Album*, Budapest, Az Érdekes Újság kiadása, 1917, 6.

Trianoni kapunál. Mindaz, ami 1930-ra létrejött Szegeden, több ponton is a magyar királyok koronázási és eskütételi szertartásának²⁷ elemeit tartalmazza. A tér a magyar alkotmányos rendet, a nemzeti királyságot, a Regnum Marianumot szimbolizálja.²⁸

A történelmi regény címe nem véletlenszerű választás volt Rerrich Béla részéről, mivel a tér és a regény üzenete teljesen megegyezik. A regény ugyanis épp a '20-as évek közepén volt a legnépszerűbb, amikor a szegedi építkezések zajlottak, ahol azok a dolgok lettek építészeti formába öntve művészi módon, amelyekről 1919-ben Herczeg Ferenc írt elsőként. Rerrich Béla így tisztelte meg az író Herczeg Ferencet. 1929-ben Klebelsberg Kunó *A művészet Nem Nem Sohájá*-ról írt a Dóm térrel kapcsolatban,²⁹ majd 1930. október 25-én az avatáskor arról beszélt, hogy *Legyen ez a tér egy téglába épített, kőbe vésett, ércbe öntött hatalmas Nem, nem soha!* 1930-ra „*elkészült a nagy mű*”, amely hirdeti a Dömötör-toronnyal együtt a magyar kultúra Kárpát-medencei eredetiségét, egységét, régiségét,³⁰ örökkévalóságát és a feltámadást. Megállapítható, hogy a regény és a kapu között, illetve a kapu és a tér között számos tartalmi párhuzam létezik, melyek minden fejezetben megtalálhatóak. Felsorolunk ebből egyet-egyet a teljesség igénye nélkül.³¹

27 A négy égtájr – kardvágás – utal Kertész K. Róbert gondolata is: *Ezt a biztosra vett, szent reményt szimbolizálja a szegedi Nemzeti Emlécsarnok, amely magyar művészkéz alkotta, hatalmas galériában mutatja meg országnak, világnak, mit adott a nemzetnek és az emberiségnek az a Nagy-Magyarország, melynek Keletje, Nyugatja, Délje és Északja ezeket a lángelméket szülte.* Kertész K. Róbert: *A Nemzeti Emlécsarnok szimbóluma.* In Rerrich Béla: *A szegedi Nemzeti Emlécsarnok.* A Szegedi Szemle kiadása, Szeged, 1930.

28 A Dóm téren több olyan magyar király szobra látható, akik egyetemeket alapítottak vagy a nevelésügy területén jeleskedtek: Nagy Lajos, Hunyadi Mátyás, Báthory István, Mária Terézia, I. Ferenc József. Emellett még az Árpádokat, vagyis a nemzeti királyságot jelképező IV. Béla király szobra került elhelyezésre a Nemzeti Emlécsarnokban, a Dóm homlokzatán pedig Szent István és Szent László. A Dóm rózsaaablakában az Árpádok, az Anjouk és a Hunyadiak – a nemzeti királyok – címerei láthatóak Szeged és a Szent Korona országainak címerei mellett. A tér és a templom között ebben a tekintetben is szoros kapcsolat létezik. A fenti felsorolásból az egyetemalapító Luxemburgi Zsigmond hiányzik csak, mivel ő nem tartható nemzeti királynak. V.ö. Horváth Gábor: „De minden év egyik napján... mindég zárva lesz...” Megjegyzések a szegedi Trianoni kapu szimbolikájához. In *Deliberationes*, 2011/2. sz. (IV.), 100–140.

29 *Vajha felismerné a nemzet, hogy az a Nem, Nem, Soha! amit a magyar művészet a formák, színek és hangok nemzetközi nyelvén kiált oda a nagyvilágnak, az nagyon hangos és messze hallatszik.* Gróf Klebelsberg Kuno, *A művészet Nem Nem Sohája.* In *Nemzeti Ujság*, 1929. február 24.

30 A '20-as években az Alföld és a magyarság elmaradottságáról jelentek meg nagyon negatív vélemények. Ilyen Szenteleky Kornél, aki 1927-ben ezt írta a „*vajdasági irodalom*”-ról: *Ezen a tespedt, művészietlen lapályon nincs semmi, de semmi emlék, itt sohasem voltak ősi kolostorok, évszázados kollégiumok, hírhedt lovagvárak, görnyedt, legendás dómok vagy templomok, france-i könyvesboltok, fontainebleau-i erdők, ezen a józan, disznóól szagú földön sohasem éltek nótázó igricek, ferde kucsmás kurucok, sárga szakállú ötvösök, magas homlokú hitvitázók vagy finom ujjú humanisták. Hol vert volna gyökeret a vajdasági irodalom?* Szenteleky Kornél: *Új életformák felé.* Újvidék, 1999, Forum, 142. Bár a torony a templomtéren aszimmetrikusan áll, mégsem volt szabad azt elbontani, mert az Alföldön a török idők folyamán a magyar keresztény középkornak a legtöbb emléke annyira elpusztult, hogy rosszakaróink megkísérelték a külfölddel annak elhíthetését, hogy mint afféle sátorlakó népség régebben az Alföldön nagyobb, maradandóbb épületeket nem is emeltünk. Gróf Klebelsberg Kunó: *A szegedi gondolat.* In *Magyar Iparművészet*, XXXV. Évf. 1932. 4.

31 Munkánk során Herczeg Ferenc: *Az élet kapuja.* Pomáz, 2010, Kráter által kiadott példányt használjuk.

1. Egy homályos odúban, karvastagságú, rozsdás rács mögött gyertyák égnek a véres szentkép előtt. Odébb magas, fekete kerítésfal vonul, amely ellenségesen vicsorítja vastüskéit. Egy rácsos kapun keresztül sárgatestű márványasszonyt látni, sötétzöld bokrok között.

Óriás, néma gót palota, recés oromzattal, dolyfős kötoronnyal, keskeny ablakrésekkel.

És egyszerre, az élet zajongó tengerében, néma szigethez érünk: folyondáros, csonka kőoszlopok keretéből egy halott városrészebe látunk, egy ezeréves titáni romvárosba, hol rettenetes mélységek ásítognak és összezúzott boltívek hosszú sora kapaszkodik egymás fölé, mint egy gigantikus színház páholyai.

Azután váratlanul egy nemes és előkelő vonalú kis palota bukkan elő, nyitott loggiaival, arany alapon égő színű falfestményeivel. (5.)

És a színek, vonalak és hangok hullámozó és örvénylő tengerére komor, fenséges bíborpára borul, amelyben évezredek korhadó dicsőségének atomjai tüzelnek, és ez mindent egybefoglal, kibékít, meg-aranyoz, fölmagasztal. (6.)

2. A szentatya legkedvesebbik öccsét, Rovere Francesco Mariát, Urbino hercegét és hat kardinálisát küldte a **Porta del Popolo** elé. (7.)

3. Tudom, hogy **Mátyás király** dicsőséges hadvezér és nagyszerű diplomata volt; hogy mennyit tett a tudományok és művészetek érdekében, azt a magam szemével is láttam, mert jártam a budai, visegrádi és tatai palotákban és kertekben, láttam a páratlan királyi könyvtárt és a gazdag gyűjteményeket. (12.)

– A polgárok együttes erő kifejtésének nagy alkotásai, amelyekkel Veneziában, Firenzében, Genovában és a legkisebb itáliai fészekben is találkozik az ember. (13.)

A **Pieta szoborra**, **Trianoni kapura**, a téren látható rácsokra emlékeztet az első fejezetben olvasható leírás. A Dóm térre a Trianoni kapun keresztül juthatunk be a Pieta mellett elhaladva.

A recés oromzat több helyen látható a téren, mint például a Kémiai Intézet homlokzatán.

A város felől érkezve az ember egy szigethez ér a Dóm téren, amely egy ezeréves titáni „város”.

A leírás a püspöki palotára emlékeztet.

A Dóm a térrel és a Nemzeti Emlékcarnokkal.

Róma kapuja a Porta del Popolo, Szegeden a **Hősök kapuja**, az élet kapuja.

A Dóm téren csak **Mátyás királynak van lovas szobra**.³² A regényben többször történik utalás Mátyásra. 1930-ban, a Dóm tér avatásakor alapította meg Horthy Miklós a **Corvin-láncot**, mellyel elsőik között tüntették ki Herczeg Ferencet is.

A Dóm tér állami, egyházi és szegedi összefogással készült. Erre utaltak a Szent Gellért kapun lévő címerek, amelyek ma már nem láthatóak a homlokzaton.

32 Móra Ferenc *A szegedi templomtérben* ezt írta Mátyásról: XV. század, Mátyás kora, Szeged a Hunyadiak városa... A népkirály, aki most díszhelyen lakik a Nemzeti Pantheonban, szerette és sokat meglakta Szegedet. In Régi-Rerrich Béla: *A szegedi templomtér*. Budapest, 1932, Magyar Királyi Egyetemi Nyomda, 10.

4. Az öszvérek után, címeres bibortakarók alatt, ötven vezetéklovat hoztak. Ilyen könnyű, tüzes, acélinú állatokat talán **Nagy Lajos király** ideje óta sem láttak Itáliában. (16.)

Vártak valamit. Minden fordulónál, minden utcasarkon növekedő izgalommal, szinte rettegve várták, hogy a szent város leleplezze előttük a nagyszerű titkot, amelyet magába zár. A nagyszerű, az ősi titkot, amely Róma nevével ünnepélyesen és a csillagokat megremegtetve végigkondul a világon, mint egy óriási harang szava. (21.)

5. Szent Péter ősi szent bazilikáját, a hívők nagy keserűségére, lehordatta, hogy olyan grandiózus dómot építsen a helyére, aminőről eddig még álmodni sem mert a világ semmi építőmestere.

Egyelőre azonban csak meztelen árbc- és gerendaerdő meredezett égnek a Szent Péter-téren. (23.)

6. És elhatározta, hogy megnyitja a haldokló Magyarország előtt az **Élet Kapuját**. És Rómába jött, hogy megszerezze a kulcsokat. (26.)

7. A kanonok úr azonban mégis megnyomta a kilincset, és az ajtó megnyílt. Ekkor mind a hárman beléptek. A templom tele volt faállványokkal, a padlón pedig festékes foltok éktelenkedtek. A falon azonban ott függött az ítélet napjának kartonja. (31.)

8. Melyik a világ legerősebb vára? – kérdezte a költő. – A Vatikán. (33.)

– Kezedbe teszem a jövődet. A tiédet, a nemzet-ségedét, egész népedét. (35.)

9. Midőn megindította lovát a Pantheon irányában, még egyszer visszamosolygott Tamásra, mint-ha régi jó barátok volnának. (38.)

Nagy Lajos király szobra a Nemzeti Emlécsarnokban is előkelő helyet foglal el. A szobrot Rerrich Béla tervezte, felirata: Nagy Lajos Magyarország és Lengyelország királya – tíz tartomány ura – 1342–1382

A Dóm téren látható Nemzeti Emlécsarnok nagyjai, a templom tornyában lévő Hősök Harangjával³³ együtt az ezeréves Magyarország titkait jelenítik meg.

A '20-as években, a Dóm építése során hasonló látvány volt Szegeden is.

Az Élet Kapuja kifejezés többször elhangzik a műben. A Dóm tér „közepén” is áll az Élet Kapuja.

A Dóm festése hasonló módon történhetett.

Magyarország a kereszténység védőbástyája, a tér pedig üzen a jövő számára.³⁴

A Nemzeti Emlécsarnok nem más, mint a Magyar Pantheon.

33 „A Magyar Hősök Emlékharangja a Szegedi Fogadalmi Templomban” Bizottság tagja volt többek között Herczeg Ferenc. A bizottság fővédnöke vitéz nagybányai Horthy Miklós, Magyarország Kormányzója és József Főherceg, tábornagy, védnökei gróf Bethlen István, miniszterelnök, gróf Csáky Károly, honvédelmi miniszter, Csernoch János, bíboros-hercegprímás, Glattfelder Gyula, csanádi püspök, Janky Kocsárd, a magyar honvédség főparancsnoka, gróf Klebelsberg Kunó, vallás és közoktatási miniszter, Szcitovszky Béla, belügyminiszter, gróf Teleki Pál, volt miniszterelnök volt. In Szeged-Csanádi Püspöki Levéltár, ikt.sz. 701/1927; Nagy történelmi távlatok így ölelkeznek a félszáz esztendő fogadalom tornyaival és az árvízből való felemelkedésnek harangszava így küld biztató üzenetet mindazoknak, akik fogadalmat tettek szent István király birodalmának visszaszerzésére. Várhelyi József pápai prelátus: Szeged ünnepnapjai. In Szegedi Katolikus Tudósító, 1930. október 15.

34 Hiszen egyedül a nagy nemzeti múltból merített lelkesedésünk élteti bennünk a magyar jövő iránti bizalmunkat. A magyar nemzetnek kifejezésre kell juttatnia háláját, elismerését nagyjai iránt, hogy ez biztítson bennünket és a jövő nemzedékét a hazáért való munkára, lelkesedésre és áldozatkészségre. Rerrich Béla: Hogyan valósult meg a Magyar Nemzeti Pantheon? In Rerrich Béla: A szegedi Nemzeti Emlécsarnok. A Szegedi Szemle kiadása, Szeged, 1930.

10. Ilyen volt az a **Kapisztrán János** nevű kapucinus is, akit a magyarok szentként tisztelnek. (42.)

– Ugye, ő **Magyarország patrónája?** – kérdezte Fiametta.

Meghajolva állott a Boldogasszony előtt, mintha imádkoznék, aztán megfordult és szelíden Tamás tenyerébe tette ámbraszagú kis kezét. Ez fogadalom volt. (43.)

11. Egyszer délután Tamás egy csodálatos szép hátaslovat látott a kispalota kapuja előtt. Király alá való paripa volt, Arábia négy lábú főnemességének véreből sarjadt állat. (47.)

12. Valami különös áhítatos ellágyulás vett erőt az embereken. Valami édes és méla honvágyféle egy letűnt büszke világ után. Egy világ után, amelynek a társaság ősei voltak a hatalmas urai. Valamennyien mélyen meghajoltak, mint Úrfelmutatáskor a templomban, a szentegyház főpapjai is, és nem egy szemben könny csillogott. (52.)

13. Ő ebben a pillanatban valami remegő, áhítatos, valami mesésen boldogító és mégis fájdalmas vágyakozást érzett az arany Róma lelke után, mely hónapok óta körülfogta, mely csábosan kínálkozott neki, és amely mégis elérhetetlen volt számára.

Ez a maga **bilincseit fájlaló magyar merevség** epedése volt Itália szellemének szabadsága és merész hajlékonysága után. Talán a magyar pusztaság epedése Európa után. A penészes középkor vágya a tündöklő új idők után.

Világos, hogy magyar ifjakat kell az olasz városokba küldeni, de nem a főiskolákra, ahol elmúlt idők tudományát tanítják, hanem a műhelyekbe, ahol az eljövendő élet kincseit kovácsolják. (57–58.)

35 A homlokzaton sok olyan jelenséggel találkozunk, amely belül szélesen kiterébélyesedve tárul elénk... A homlokzat legkiemelkedőbb alakzata Szűz Mária szobra kőbaldachin alatt a kis Jézussal karjain... Mária alakjával a templomban még kétszer fogunk találkozni, a szűrös Szűzzel és az ég Királynőjével. Dr. Mandola Aladár: A szegedi fogadalmi templom homlokzata. In *Szegedi Katolikus Tudósító*, 1934. október, VIII. évfolyam 23-24. szám, 355.

36 A püspöki rezidencia előtti tér szépségét nagyban emeli a II. Rákóczi Ferenc szobra, amelyet gróf Klebelsberg javaslatára ide helyezett Szeged városa előbbi helyéről, a Széchenyi-térről. A szobor Vastagh György műve. Rerrich Béla: Adatok a szegedi fogadalmi templom-térhez és a Nemzeti Emlécsarnokhoz. In *Szegedi Szemle. Városfejlesztési Hetilap*, Szeged, 1930. december 24. III. évf. 25. szám, 19.

37 Ez a Nemzeti Emlécsarnok nem egyéb, mint egy lelki értelemben már is integer Magyarország, mert azt tárja a világ elé, hogy ezek a lánglelkű nagyok az egységes Nagy-Magyarország szülöttei, egy szétszathathatatlanság, nagy egységes kultúra szülöttei, katonái és reprezentánsai! Kertész K. Róbert: A Nemzeti Emlécsarnok szimbóluma. In Rerrich Béla: *A szegedi Nemzeti Emlécsarnok*. A Szegedi Szemle kiadása, Szeged, 1930.

A Dóm bejáratában, de a téren is látható Kapisztrán Szent János – a Magyar Királyi Honvédség védőszentje – szobra Hunyadi Jánossal együtt.

A Dóm homlokzatán a Magyarok Nagyszasonya szobor látható a kis Jézussal, a Szent Koronával, joggal.³⁵ A Regnum Marianum szimbólumai utalnak az ország alkotmányos rendjére (királyság) és a történelmi Magyarország területi egységére, mely helyreállítására Horthy Miklós tett fogadalmat.

A püspöki palota elé került 1930-ban II. Rákóczi Ferenc fejedelem szobra a Széchenyi térről.³⁶

A Dóm tér a kulturálisan egységes Magyarországot szimbolizálja.³⁷

Az arany Róma a nemzeti királyság allegóriája, amely több száz év óta nem létezett Magyarországon. A tér is a nemzeti királyságot jeleníti meg.

A **bilincsbé vert országot** szimbolizálja a Trianoni kapu.

Mint például az Élet Kapuja a Dóm téren.

14. Tamás akkor már künn volt az utcán. Hideg göggel a szemében és forró szomorúsággal a szívében ment hazafelé. (66.)

15. A kardinálisok térdre borultak a szentatya előtt: békét, békét mindenáron! A város szepegett és imádkozott... Mert ha a feldühödött franciák megrohanják Rómát, akkor kő kövön nem marad, akkor megismétlődik Babilónia pusztulása! (71.)

16. Ő maga ugyan az örök városban székelne, de Róma lelkét és Róma erejét Magyarországra küldené, hogy feláldozza a pogánynak. (75.)

17. Neki ez nagyszerű gyászszertartás volt. Egy nemzet temetése. Az ő nemzetének ünnepies sírbatétele. Mert ez volt az utolsó, kétségbeesett kísérletük. Nem sikerült. Ő, hát mikor sikerült valami, amit ők akartak? **A nagykapu dögve becsapódott** előttük. Megint csak künn rekedtek. Ők mindig künn rekednek. Azok odabenn virulni és ragyogni fognak, ők pedig künn fognak ülni a hideg szürkületben, és a boldogtalan népek gyűlölködése fogja emészteni a szívüket...

A Tiberisen túl, a háztetők fölött, kolosszális árbocerdő nyúlt bele az alkonyati égbé. Szent Péter templomának építkezése. És most minden árboc tetején egy-egy tűzfény gyulladt ki. Igen, San Pietro örülhet, most már meglesz a kupolája! (79.)

18. Fáradt volt. Letelepedett egy összetört oszloptra, és lerántotta fejről a vörös csuklyát. Úgy ült itt egyedül, mint beteg vadállat a barlangjában. (85.)

Mert jobb így: szenvedjen – szenvedje el a bukás minden megalázását. (87.)

Trianon után a megcsönkített ország szomorúsága válik jellemzővé.

El kell kerülni a forradalmakat, hogy ne ismétlődhessen meg az 1919-es összeomlás.

A Dóm téren Róma ereje, vagyis a történelmi Magyarország ereje érezhető.

A konklávé dől el, hogy Magyarországot nem lehet megmenteni. Lesz egy nap, amely minden évben erre a napra fog emlékeztetni 1920-tól. Ezért a Trianoni kaput **június 4-én** mindég zárva tartották.³⁸

A '20-as évek szegedi építkezésekre emlékeztetők ezek a sorok.

A barlang az ország állapotára, elszigeteltségére utal.³⁹

Trianon következményei.

38 Kós Károly is a kapu szimbólumot használja: *Valahol aláírtak valamit, valahol megalkudtak valamit, valahol elosztottak valamit; valahol egy nyitott ajtót becsaptak, hogy legyen az zárva örökre*. Kós Károly, *Kiáltó szó*, 1921; Rerrich Béla *A szegedi Templomtéri Püspöki Intézmények vég számláinak felülvizsgálatában*, amely a Szeged-Csanádi Püspöki Levéltárban található, a Trianoni kapuról azt jegyezte meg, hogy az *A Kegyelmes Úr rendeletére készült díszkapu*. Megtudható az is, hogy a kapu 1250 pengőbe került. Glattfelder Gyula püspök a '30-as években többször elrendelte a Trianoni kapu bezárását. V.ö. *A mai napon zárva lesz a püspöki palota melletti trianoni kapu is, hogy emlékeztessen bennünket bilincseinkre*. In *Szegedi Új Nemzedék*, 1931. június 4.; *A trianoni évforduló*. Június 4-én, szombaton a trianoni békediktátum aláírásának évfordulóján dr. Glattfelder Gyula megyéspüspök elzárta a püspöki palota Szent Gellért-kapuját. A lezárt kapuval a békeszerződés által **bilincsbé vert országot** kívánja szimbolizálni a megyéspüspök. In *Délmagyarország*, 1932. június 4.; *A gyász jeléül vasárnap este 8 órakor bezárul a Gizella-téri Trianoni kapu, a Szent Gellért-kapu mellett és másnap 8 óráig zárva marad*. Hétfőn délután megszólalnak a város harangjai, hogy a polgárságot a nemzeti gyászra figyelmeztessék. In *Délmagyarország*, 1934. június 3.

39 Szegeden visszaállítottuk a magyar alkotmányosság rendjét, a jogfolytonosságot. Kellott is, hogy visszaállítsuk. Abban az időben a barlangi medve életét éltük ugyan, elszigetelve a világtól, hangunkat sem hallották, de elvégeztük a magunk dolgát idehaza. Gróf Teleki Pál: *Magyar politikai gondolatok*. Sajtó alá rendezte: Kovrig Béla. 42–43. szám. Nemzeti Könyvtár, Budapest, 1941. 33–34.

19. *Embereld meg magadat, fiam. Ez nem a te bűnöd, hanem egy egész országé. (90.)*

Az egész ország bűne, hogy bekövetkezhetett Trianon.

20. *Amit évek óta mindenki jósolgatott, amitől mindig óvták egymást a magyar urak, és aminek elhárítására mégsem tettek semmit, az most bekövetkezett: a halálmalom már magyar földön őrli az embercsontokat. (98.)*

Annak ellenére, hogy az országot veszély fenyegette, a politikai széthúzás miatt bekövetkezett a tragédia.

21. – *Magyarországból rossz hírek jöttek, a török már benn van az országban. Nem csodálom, hogy a magyarok fűhöz-fához kapnak, a halál kopogtat a házuk ajtaján. (101.)*

1918-tól saját börtönébe zárták a magyarságot.

22. *Hol van nekünk ma egy Hunyadink? (103.)*

*A '20-as évek Hunyadija **Horthy Miklós kormányzó**, a Nemzeti Megújulás emlékmű utal erre.*

Az örök város, amelyet hiába rázott már annyi titán keze, senki sem tudta megdönteni, mert gyökerei lenyúlnak a világ szívébe. (107.)

Magyarország örök, elpusztíthatatlan.

Végezetül vizsgáljuk meg, hogy a kapun lévő ábrák és a regény közt van-e kapcsolat? A kovácsoltvas kapu huszonnyolc négyzetre van osztva (7×4), alul és felül egy-egy évszám: 1272–1931, amelyek 4-4 helyet töltenek ki, a két évszám közt pedig húsz darab motívum látható. A felső évszám a torony létrejöttével van összefüggésben, bár ennek alátámasztásához hiányoznak a történeti adatok, az alsó évszám egyértelműen a kapu és a tér munkálatainak befejezését jelöli. A két évszámmal és a húsz motívummal a kapu összesen huszonkét elemből áll, a regény pedig huszonkét fejezetből, tehát a kapu külső megjelenítése és a regény között is létezik kapcsolat. A regényben egy rendszer is megfigyelhető. Az eleje és vége önállóan is megállna, tehát elkülöníthető a többi húsz fejezettől, mint ahogy a két évszám. Az A és az Ω, a 2. és a 21. fejezet, a történet ugyanis a Sciarra-palotában kezdődik és végződik. A közte lévő tizennyolc motívum is párosítható a regényben lévő fejezetekkel: Rerrich Béla a Szentháromságot, a hét szentséget, a három isteni erényt és más az élethez köthető dolgot ábrázolt. Véleményünk szerint mind párosítható a regény egyes fejezeteivel, de itt a sorrend csak részben érvényesül (1–5, 18–22).

Kijelenthető, hogy nem létezett/létezik olyan hely Magyarországon, ahol a dolgozatban közölt párhuzamok egy helyen ennyire kézzelfoghatóak voltak/lennének, mint Szegeden, ahol a Dömötör-torony kapuját ráadásul az Élet Kapujának nevezte el Rerrich Béla 1931-ben, akinek előképei között, a Dóm-tér tervezése során nemcsak a skandináv és az észak olasz építészet emlékei szerepeltek, hanem *Az élet kapuja* is. Herczeg Ferenc művének olyan hatása volt saját korában, mely az építész, a püspököt és a kultuszminisztert is egyformán megérintette és közös gondolkodásra, munkára ösztönözte.

*Dr. Horváth Gábor
adjunktus, GFF*

